

УДК 37.014.6:005.642.4(438)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.1/20.167381>**Ольга БІЛЯКОВСЬКА,***orcid.org/000-0003-2880-6826*

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри загальної та соціальної педагогіки

Львівського національного університету імені Івана Франка

(Львів, Україна), *olha.bilyakovska@lnu.edu.ua*

КАТЕГОРІЯ «ЯКІСТЬ ОСВІТИ» У НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ ПОЛЬСЬКИХ ДОСЛІДНИКІВ

Стаття присвячена аналізу різних підходів щодо визначення категорії «якість освіти», висвітлених у наукових працях польських дослідників. Якісна освіта визначає якість життя людини та суспільства загалом, тому забезпечення якості освіти має стати пріоритетним завданням освітньої політики кожної держави. Визначено головні складники, які впливають на якість вищої освіти. Акцентовано на вимогах щодо забезпечення якості освіти у Республіці Польща. Наголошено на важливості використання позитивного освітнього досвіду Польщі для системи освіти України.

Ключові слова: освіта, якість, якість освіти, вимоги, якість вищої освіти.

Olha BILYAKOVSKA,*orcid.org/000-0003-2880-6826*

Associate Professor at the Department of General and Social Pedagogy

Ivan Franko National University of Lviv

(Lviv, Ukraine), *olha.bilyakovska@lnu.edu.ua*

THE CATEGORY OF QUALITY OF EDUCATION IN THE SCIENTIFIC DISCOURSE OF POLISH RESEARCHES

The article deals with the analysis of various approaches to defining the category of quality of education which is outlined in scientific papers of Polish researches. Qualitative education defines the quality of life of a person and a society in general, and thus providing quality of education has to become a priority task of an educational policy of every state. Quality is a comprehensive and integral characteristic of educational activity and educational process management. Depending on requests and circumstances the concept of education is defined in different ways by Polish researches. Education involves a social phenomenon, a process, a result, a system and a product. Main components (material potential: material and technical base, educational and methodological support of a higher educational institution; non-material potential: scientific and pedagogical staff, heads of departments, etc.; educational environment; quality result) influencing the quality of higher education are traced. Key demands concerning quality of education assurance in the Republic of Poland are emphasized. Different approaches to identifying the essence of the concept quality of education show multidimensionality and versatility of scientific views on understanding this concept. The definition of quality of education by Polish researches in particular can be conditionally presented by the following interpretations: firstly, quality of education coincides with the level of satisfaction of subjects from the knowledge acquired in the chosen specialty that meet the needs of society and labor market; secondly, it means the complex of properties of the education process and demands concerning peculiarities of learning process and its result considering outer and inner conditions; thirdly, it is defined as the accordance of the result obtained with the aims set and the level of personal development; fourthly, it is outlined as the ability of educational institutions to provide educational services that correspond with contemporary demands and accreditation standards. The importance of using positive educational experience of Poland for the system of education of Ukraine is emphasized.

Key words: quality, education, quality of education, requirements, quality of higher education.

*Jakość to nie wszystko,
ale wszystko jest niczym bez jakości.*

K. Ishikawa

Постановка проблеми. Інтеграція української освіти в європейський освітній простір вимагає постійного вдосконалення та модернізації. Приєднавшись до Болонського процесу (2005), Україна взяла на себе зобов'язання щодо усіх вимог Болонської декларації. Серед низки вимог, які

визначені Болонською декларацією, якість освіти є чи найважливішою. Якісна освіта визначає якість життя людини та суспільства загалом, тому забезпечення якості освіти має стати пріоритетним завданням освітньої політики нашої держави. Водночас В. Г. Кремень зазначає: «<...>розбудова національної освітньої системи в країні не завжди супроводжується необхідним урахуванням пріоритету якості освіти над її кількістю та їх кіль-

кісно-якісного співвідношення, бракувало також системності та послідовності практичним діям» (Кремень, 2014: 6). У цьому напрямі важливо ширше вивчати позитивний освітній досвід європейських країн, зокрема Республіки Польща, яка є найближчим сусідом України та членом ЄС і, зокрема, стає дедалі привабливішою для молодих людей, які прагнуть здобувати освіту за кордоном.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми якості освіти постійно перебувають у полі зору як закордонних, так і українських науковців. Зокрема, проблему якості освіти на різних рівнях освітньої галузі досліджували В. Бондар, І. Булах, Л. Ващенко, Ю. Дорошенко, Ю. Конаржевський, В. Кремень, К. Левківський, Т. Лукіна, О. Ляшенко, Н. Островерхова, В. Панасюк, П. Полянський, М. Поташник. Зазначимо, що більшість сучасних дослідників вважає, що якість освіти – це узагальнена ознака розвитку системи освіти в державі й одночасно індикатор відповідності освітньої політики та реформ особистісним і суспільним потребам (Л. Ващенко, Т. Лукіна, О. Ляшенко, П. Полянський та ін.). Деякі дослідники визначають якість освіти як сукупність властивостей і характеристик безпосередньо освітнього процесу (К. Ісікава, І. Булах та ін.). Водночас інші науковці освітньої галузі (Ю. Дорошенко, М. Поташник та ін.) вважають, що якість освіти визначається кінцевим результатом: це результат процесуальної сторони освіти, сукупність компетенцій випускників (відповідний рівень знань і вмінь розумового, фізичного та морального розвитку зіставний із метою); ступінь задоволення сподівань різних учасників освітнього процесу від наданих освітніх послуг. Проте, як слушно зауважує М. Згуровський, «у масовому вимірі освіта стала менш якісною, а більшість випускників вищих навчальних закладів (особливо нових) неконкурентоспроможна на європейському ринку праці<...> це зобов'язує дедалі більше аналізувати світові та європейські тенденції реформування освіти і відповідно до цього напружено і послідовно вдосконалювати нашу професійну сферу діяльності» (Згуровський).

Мета статті. Метою статті є аналіз науково-педагогічних джерел польських дослідників щодо трактування категорії «якість освіти», а також визначення основних вимог до якості вищої освіти в Республіці Польща.

Виклад основного матеріалу. Протягом останніх двох десятиріч, як зазначають польські науковці (М. Вішневська, Ч. Банах, А. Краєвська, Т. Левовицький, В. Оконь та ін.), вища освіта була однією з галузей, яка найдинамічніше розвива-

лася, проте динаміка змін у системі освіти головним чином була скерована на кількісні показники і менше – на якісні. І, як зауважує К. Денек, польська освіта все ще зосереджується на передачі енциклопедичних знань та формуванні простих пізнавальних навичок, що аж ніяк не відповідає потребам сучасного ринку праці, який очікує від випускників закладів вищої освіти пізнавальних навичок на вищому рівні, необхідних для сприйняття, виявлення та вирішення проблем і прийняття виважених та правильних рішень (Denek, 2000: 17).

Водночас інтеграційні освітні процеси актуалізували важливу освітню проблему – забезпечення якості освіти на усіх рівнях як головного чинника поступального розвитку європейської спільноти. У «Саламанському зверненні» (2001) зазначено, що якість – це основоположна умова для визнання, довіри, сумісності та привабливості в європейському просторі. Водночас Берлінське комюніке (2003) визначає якість освіти як основу створення європейського простору.

Принагідно зазначимо, що для кращого розуміння підходів польських науковців до вирішення певних аспектів проблеми якості освіти й якості підготовки фахівців зокрема доцільно визначитися з трактуванням базових категорій дослідження. Поняття «освіта» є одним із головних в освітньому просторі, наскрізно проходить через окреслену проблему й охоплює весь процес і результат підготовки майбутніх фахівців. Власне поняття «освіта» розуміється польськими науковцями як система інституцій, своєрідна діяльність, а також стан суспільної свідомості (Szczepański, 1973: 7). Відомий дослідник В. Оконь під поняттям «освіта» розуміє «діяльність, яка спрямована та сприяє розвитку загальної, професійної освіти і реалізації конкретних освітніх цілей, виховних завдань для забезпечення всебічного розвитку особистості, успішного її існування, а для суспільства – культурних зв'язків, що пов'язують історичне минуле і сьогодення <...>. Концепція освіти охоплює всю діяльність, яка здійснюється через систему освіти/виховання в родині, систему дистанційного навчання та систему навчання протягом усього життя» (Okoń, 1998: 279). В Енциклопедії педагогіки ХХІ століття зміст поняття «освіта» визначено досить різносторонньо. Зокрема, освіта – найпрогресивніша діяльність щодо користі розвитку дітей і молоді, а також дорослих, яка реалізується через систему спеціалізованих суспільних інституцій. Освіта охоплює всі навчальні заклади та заклади післядипломної освіти, в яких проходить здійснення планованих

та обґрунтованих раціональних процесів формування особистостей – дітей, молоді, а також дорослих; це діяльність, метою якої є опанування кожною особистістю та суспільством загалом певним рівнем розумового та професійного розвитку; цей процес здійснюється головним чином за допомогою розвитку психічного змісту та вивчення різних культурних явищ (Encyklopedia pedagogiczna, 2004: 102). Якщо простежити еволюцію поняття «освіта», то бачимо, що протягом тривалого часу метою освіти було формування знань, умінь і навичок у суб'єктів навчання. Нині, як зазначає Б. Колачек, відповідно до ієрархії своїх цілей, метою освіти є не лише трансляція знань, але й формування соціальних відносин (Kolaczek, 2004: 16). На переконання Т. Булінського, освіта є колективним утворенням, оскільки передача необхідних знань відбувається через членів певної соціальної групи; відтворення знань є невід'ємною частиною повсякденного життя (Bulinski, 2002: 16). Водночас науковець Ч. Банах зазначає: «Освіта є соціальною цінністю та капіталом, надією, а також великою місією завдань. У цілях та методах важливим завданням освіти є серйозне протистояння багатьом антицінностям та негативним явищам, загроз життю людини» (Banach, 1998: 111).

Позаяк, якщо ж звернутись до трактування категорії «якості» в освітньому просторі Польщі, то більшість польських дослідників (Р. Собчак, М. Вуйціцька, Е. Скшипек, А. Пясецька, М. Домброва-Шефлер, А. Краєвська та ін.) дійшли консенсусу, що правильне й однозначне визначення цієї категорії є неможливим. Окрім того, науковці наголошують, що у спробі трактування якості освіти виникають ще більші проблеми, оскільки концепцію якості складно адаптувати до освітніх потреб. Варто зауважити, що певний час якість була виключно категорією економічною. Однак, як слушно зазначає Ф. Мрочко, категорію «якість» доцільно розглядати всебічно, а розуміння сутності якості – це спосіб мислення, який призводить до пошуку найкращих систем комплексного контролю (Mroczko, 2012: 21). Науковець А. Хамроль категорію «якість» розуміє як ступінь наближення до досконалості, придатність до використання, виконання вимог та відповідність вимогам, правильне їх виконання (Hamrol, 2008: 19). У «Новій універсальній енциклопедії» ця категорія визначається як: а) власність, тип, вид, вартість/цінність/значущість; б) особливість або сукупність особливостей суб'єкта/предмета, які відрізняють його від інших; в) особливість або ж сукупність істотних особливостей, які з огляду на певні відносини, впливи, взаємозв'язки

цього явища з навколишнім середовищем визначаються його внутрішньою структурою (Nowa Encyklopedia Powszechna, 1998: 121).

Розуміючи важливу роль освіти у розвитку суспільства, вважаємо, що саме її якість можемо віднести до позиції – багатовимірної та стратегічної. На підставі аналізу наукових праць польських дослідників із проблеми якості освіти зазначимо, що науковці вказують на проблемність окреслення категорії якості, проте ще складніше дати дефініційне визначення стосовно якості освіти. Власне науковці наголошують на труднощі деталізації категорії якості до поняття «якість освіти». Це зумовлено, перш за все, специфікою вищої освіти, яка системно відрізняється від суб'єктів ринку. Щодо вищої освіти, то відмінність полягає у тому, що:

- знання про блага отримують, коли їх споживають. Студент, який лише починає навчатися, розвивається з позиції специфіки освітнього продукту;
- студент, який навчається в закладі вищої освіти, має обмежений досвід, оскільки він навчається в одному університеті, що унеможливило порівняння освітніх послуг;
- витрати на зміну напряму навчання або університету є досить високими (Jelonek, Skrzyńska, 2010: 20).

Науковці А. Бухнер-Єзьорська і А. Бочковський визначають якість освіти як процес передачі/придбання знань та створення/набуття компетенцій (Buchner-Jeziorska, Boczkowski, 1996: 14). На переконання Е. Скшипек, якість освіти залежить від «матеріалу», з одного боку, це студенти, а з іншого – викладачі/майстри, наукові та моральні авторитети. Для того аби мати уявлення, що таке якість навчання, важливо простежити зв'язки «викладач-студент» (Skrzypek, 2001: 13).

Комплексний аналіз проблеми якості освіти подано у працях М. Домбрової-Шефлер. Дослідниця вказує на різні підходи щодо трактування цієї категорії, зокрема, визначає якість освіти як:

- досконалість (excellence) – припущення того, що університети мають гарантувати високий рівень якості («нульові дефекти» / «zero wad») шляхом проведення внутрішньо придатної системи оцінювання;
- унікальність, що означає, що є відповідність набору мінімальних стандартів;
- адекватність освітнім цілям;
- ефективність/результативність, тобто співвідношення результатів до витрат (вимірювання витрат і результатів);
- трансформацію, а саме якісну зміну через демократизацію системи освіти (Dąbrowa-Szeffler, 2005: 108).

На думку А. Пясецької, якість освіти у вищій школі визначається як ступінь відповідності наданих освітніх послуг вимогам клієнтів (одержувачів освітніх послуг) (Piasecka, 2012: 410).

Принагідно зазначимо, що, окрім якості освітніх послуг, важливими вимогами щодо забезпечення якості вищої освіти є: 1) створення організаційної структури вищої школи, розробка обов'язків, уповноважень, відповідальності адміністративних, технічних та інших працівників; 2) соціальні умови для науково-педагогічних працівників; 3) адміністративна підтримка, адміністративне обслуговування, що функціонує у додаткових підрозділах ЗВО; 4) праця деканатів із дотриманням обов'язкових процедур; 5) злагоджена та узгоджена праця установ, деканатів, кафедр, що входять в організаційну структуру закладу вищої освіти; 6) певна документація та матеріали для визнання статусу ЗВО, а також забезпечення відповідного трансферу зовнішньої взаємодії; 7) розробка навчальних програм та їхня поточна верифікація; 8) підготовка допоміжних навчальних матеріалів для реалізації навчальних програм; 9) кваліфікований викладацький персонал з різних дисциплін; 10) використання сучасних технологій, методів, засобів навчання; 11) високий рівень виконання дослідницьких робіт; 12) ефективність зворотного зв'язку; 13) внутрішня і зовнішня комунікація, що діє в університеті; 14) вдосконалення методів, що сприяють покращенню процесів, допомагають ефективному функціонуванню закладу вищої освіти; 15) науково-дослідницька діяльність викладачів і студентів; 16) низка інших факторів, що впливають на молоду людину, яка завершує навчання за обраним фахом зі ступенем бакалавра чи магістра (Berdowski, 2005: 279–280).

Окрім того, науковцями визначено головні складники, які взаємодіють між собою та вплива-

ють на якість вищої освіти, а саме: а) якість матеріального потенціалу (матеріально-технічна база, навчально-методичне забезпечення тощо) закладу вищої освіти; б) нематеріальний потенціал (науково-педагогічний персонал, керівники підрозділів тощо); в) якість освітнього процесу; г) якість результату (Wiśniewska, 2007: 16).

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що визначення «якості освіти» польськими науковцями умовно можна представити такими трактуваннями: по-перше, якість освіти відповідає рівню задоволення суб'єктів від одержаних за обраним фахом знань, що відповідають потребам суспільства та ринку праці; по-друге, це сукупність властивостей освітнього процесу та вимог щодо особливостей процесу навчання і його результату з урахуванням зовнішніх та внутрішніх умов; по-третє, визначається як відповідність одержаного результату поставленим цілям та рівню розвитку особистості; по-четверте, окреслюється як спроможність закладів освіти надати адекватні вимогам сьогодення освітні послуги та їх відповідність стандартам акредитації.

Отже, проаналізувавши підходи польських науковців щодо окресленої категорії, можемо констатувати, що проблема якості привертає увагу чималої когорти дослідників галузі освіти. Водночас науковці вказують на складність та неоднозначність інтерпретації категорії якості. Зокрема, стосовно освіти це поняття комплексне, яке визначає всі сторони діяльності закладу вищої освіти (якщо розглядаємо якість вищої освіти), якщо ж розглядати широко стосовно освіти загалом, то це, передусім, зміни, які позитивно впливають на зміст освіти, що проходять відповідно до процесу знанневої еволюції, нових вимог щодо організації освітньої системи у добу інформаційно-комунікаційної революції та подальшого розвитку мережевого суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Згуровський М. З. Болонський процес – структурна реформа вищої освіти на європейському просторі. URL: <http://kpi.ua/files/337.pdf>.
2. Кремень В. Г. Проблеми якості української освіти в контексті сучасних цивілізаційних змін. Професійно-технічна освіта. 2014. № 4. С. 5–8.
3. Banach Cz. Społeczeństwo polskie wobec wyzwań transformacji systemowej. Koreferaty, Komitet Prognoz, „Polska w XXI wieku” przy Prezydium PAN, 1998.
4. Berdowski J. B. Akredytacja wyższych uczelni jako jeden z czynników mając wpływ na doskonalenie jakości nauczania. Kapitał intelektualny jako szansa na poprawę jakości zarządzania w warunkach globalizacji. Lublin, 2005. T. 2. S. 279–280.
5. Buchner-Jeziorska A., Boczkowski A. Procedury i negocjacje – jakość kształcenia w szkole wyższej: OMEGA-PRAKSIS. Łódź, 1996.
6. Bulinski T. Człowiek do zrobienia: jak kultura tworzy człowieka. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2002. 261 s.
7. Denek K. Edukacja cywilizacji informacyjnej. Przemiany dydaktyki na progu XXI wieku. Szczecin, 2000. s. 17–18.
8. Dąbrowa-Szeffler M. Problemy zapewnienia jakości kształcenia w literaturze i w praktyce szkół wyższych. Nauka i Szkolnictwo Wyższe. 2005. Nr. 2 (26). S. 107–122.

9. Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Zak”, 2004. T. 3. 1074 s.
10. Hamrol A. Zarządzanie jakością z przykładami. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2008. 556 s.
11. Jelonek M., Skrzyńska J. Jakość kształcenia w szkolnictwie wyższym – uwagi wstępne. Ewaluacja jakości dydaktyki w szkolnictwie wyższym. Metody. Narzędzia. Wyższa Szkoła Europejska im. ks. Jozefa Tischnera. Krakow, 2010. 168 s.
12. Kolaczek B. Dostęp młodzieży do edukacji Zróżnicowania. Uwarunkowania. Wyrównanie szans. Warszawa: IPISS, 2004.
13. Mroczo F. Zarządzanie jakością Prace. Seria: Zarządzanie, 2012. 358 s.
14. Nowa Encyklopedia Powszechna. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1998. T. 3. 878 s.
15. Okoń W. Słownik pedagogiczny. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Zak”, 1998. 336 s.
16. Piasecka A. Interpretacja wybranych kategorii pojęciowych z zakresu zarządzania jakością w publicznych szkołach wyższych. Zarządzanie i Finanse. 2012. Nr. 3. T. 1. S. 408–413.
17. Skrzypek E. Jakość procesu kształcenia w uczelni. Warszawa: Wydawnictwo SIGMA-NOT, 2001.
18. Szczepański J. Refleksja nad oświatą. PIW. Warszawa, 1973. 201 s.
19. Wiśniewska M. Total Quality Education w szkolnictwie wyższym. Próba definicji i model wdrażania. Problemy Jakości. 2007. Nr. 9. S. 13–22.

REFERENCES

1. Zgurovs'kiy M. Z. Bolons'kiy prozes – strukturna reforma vischoї osviti na evropeys'komu prostori [Zgurovsky M. The Bologna process is a structural reform of higher education in the European space] [Elektronniy resurs]. Rezhim dostupu: <http://kpi.ua/files/337.pdf> [in Ukrainian]
2. Kremen' V. G. Problemi yakosti ukraїns'koї osviti v konteksti suchasnich zivilizaziynich zmin. Profesiyno-technichna osvita, 2014. № 4. S. 5–8. [Kremen V. Problems of the quality of Ukrainian education in the context of modern civilization changes. Professional and technical education, 2014, Nr 4, pp. 5–8] [in Ukrainian]
3. Banach Cz. Społeczeństwo polskie wobec wyzwan transformacji systemowej. Koreferaty, Komitet Prognoz, „Polska w XXI wieku” przy Prezydium PAN, 1998. [in Polish]
4. Berdowski J. B. Akredytacja wyższych uczelni jako jeden z czynników mając wpływ na doskonalenie jakości nauczania. Kapitał intelektualny jako szansa na poprawę jakości zarządzania w warunkach globalizacji. Lublin, 2005. T. 2. S. 279–280 [in Polish]
5. Buchner-Jeziorska A., Boczkowski A. Procedury i negocjacje – jakość kształcenia w szkole wyższej: OMEGA-PRAKSIS. Łódź, 1996. [in Polish]
6. Bulinski T. Człowiek do zrobienia: jak kultura tworzy człowieka. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2002. 261 s. [in Polish]
7. Denek K. Edukacja cywilizacji informacyjnej. Przemiany dydaktyki na progu XXI wieku. Szczecin, 2000. s. 17–18 [in Polish]
8. Dabrowa-Szeffler M. Problemy zapewnienia jakości kształcenia w literaturze i w praktyce szkół wyższych. Nauka i Szkolnictwo Wyższe, 2005. Nr. 2 (26). S. 107–122. [in Polish]
9. Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Zak”, 2004. T. 3. 1074 s. [in Polish]
10. Hamrol A. Zarządzanie jakością z przykładami. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2008. 556 s. [in Polish]
11. Jelonek M., Skrzyńska J. Jakość kształcenia w szkolnictwie wyższym – uwagi wstępne. Ewaluacja jakości dydaktyki w szkolnictwie wyższym. Metody. Narzędzia. Wyższa Szkoła Europejska im. ks. Jozefa Tischnera. Krakow, 2010. 168 s. [in Polish]
12. Kolaczek B. Dostęp młodzieży do edukacji Zróżnicowania. Uwarunkowania. Wyrównanie szans. Warszawa: IPISS, 2004 [in Polish]
13. Mroczo F. Zarządzanie jakością Prace. Seria: Zarządzanie, 2012. 358 s. [in Polish]
14. Nowa Encyklopedia Powszechna. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1998. T. 3. 878 s. [in Polish]
15. Okon W. Słownik pedagogiczny. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Zak”, 1998. 336 s. [in Polish]
16. Piasecka A. Interpretacja wybranych kategorii pojęciowych z zakresu zarządzania jakością w publicznych szkołach wyższych. Zarządzanie i Finanse, 2012. Nr. 3. T. 1. S. 408–413 [in Polish]
17. Skrzypek E. Jakość procesu kształcenia w uczelni. Warszawa: Wydawnictwo SIGMA-NOT, 2001 [in Polish]
18. Szczepański J. Refleksja nad oświatą. PIW. Warszawa, 1973. 201 s. [in Poland]
19. Wisniewska M. Total Quality Education w szkolnictwie wyższym. Próba definicji i model wdrażania. Problemy Jakości, 2007. Nr. 9. S. 13–22 [in Polish]